บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาของปัญหา

นาฏศิลป์ไทย เป็นศิลปะการแสดงที่ประกอบด้วย การร้อง การรำและการทำเพลง ที่ทรงคุณค่าด้านอารมณ์ ความรู้สึก ที่ภาคภูมิใจ เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ ที่สร้างสรรค์ด้วยความประณีต งดงาม มีแบบแผน แสดงถึงมรดกทางวัฒนธรรมของชาติไทยที่แฝงไว้ซึ่งภูมิปัญญาและความเป็นเอกลักษณ์ ได้รับสืบทอดจากบรรพบุรุษปรับปรุงและพัฒนามาอย่างต่อเนื่อง นาฏศิลป์ไทยมีรูปแบบลักษณะที่มีความโดดเด่นในแบบฉบับเฉพาะของตนเอง ทั้งยังแสดงเห็นถึงวิธีการดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ที่หลากหลาย สามารถโน้มน้าวจิตใจให้เกิดความสุขความเพลิดเพลิน ในรูปแบบการแสดงแบบมาตรฐานและแบบพื้นบ้าน

การแสดงพื้นบ้านเป็นวัฒนธรรมที่แสดงออกจากชีวิตจริงของคนในท้องถิ่นที่มีความคิด ความเชื่อด้วยจิตใจ อารมณ์ และความรู้สึกที่บริสุทธิ์ ตลอดจนความเชื่อด้วยลีลาการเคลื่อนไหว การใช้ปฏิภาณไหวพริบในการสร้างสรรค์ความงามที่มีความโดดเด่นเป็นที่ยอมรับ จนถือเป็นเอกลักษณ์สืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษ ตามขนบธรรมเนียมประเพณี (เรณู โกศินานนท์, 2545. หน้า 2) ลักษณะการแสดงเป็นการแสดงเพื่อความสนุกสนาน ความเพลิดเพลินบันเทิงใจในแบบการแสดงที่มีความเกี่ยวโยงกับสภาพภูมิประเทศ สังคม วัฒนธรรมและความเจริญของท้องถิ่น ตามสภาพของเชื้อชาติ ศาสนา สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในสังคมยุคนั้น (กรมศิลปากร, 2550. หน้า 31)

รูปแบบการแสดงพื้นบ้านมีความแตกต่างกันไม่คำนึงถึงระเบียบแบบแผน ไม่มีพิธีการที่ซับซ้อนหรือความวิลิสมาหลาของแสงสี และอ่อนช้อยประณีตมากนัก การสืบทอดจากบรรพบุรุษมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย แต่ยังคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของท้องถิ่น สังคมไทยในอดีตเป็นสังคมเกษตรกรรม หรือสังคมชาวนา มีความพึ่งพาอาศัยแรงงานซึ่งกันและกัน หลังจากการเหน็ดเหนื่อย จะมีการแสดงออกซึ่งอารมณ์ และความรู้สึกในรูปแบบการแสดง เพื่อเป็นการผ่อนคลาย ได้แก่ เพลงฉ่อย เพลงเรือ เพลงพวงมาลัย การเล่นนางช้าง ชักเย่อ ลูกช่วง มังคละ เถิดเทิง รำกลองยาว เป็นต้น

รำกลองยาวเป็นการแสดงพื้นบ้านของไทยที่ใช้กลองยาวบรรเลงประกอบการรำและทำจังหวะ เพื่อความรื่นเริง สนุกสนาน ในขบวนแห่ บ่งบอกถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่วัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อที่ผสมกลมกลืนจนเป็นอัตลักษณ์เฉพาะ ลักษณะการแสดงรำกลองยาวเป็น

การรำหมู่ ตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป โดยใช้กลองยาวประกอบจังหวะการแสดงขึ้นอยู่กับสภาพภูมิประเทศ สิ่งแวดล้อม สภาพเศรษฐกิจของสังคมในท้องถิ่น เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบจังหวะได้แก่ ฉิ่ง ฉาบ กรับ โหม่ง กลองยาว กลองรำมะนา และปี่ บทบาทในการแสดงเป็นการแสดงที่สื่อให้เห็นการประกอบอาชีพ พิธีกรรมทางศาสนาและแสดงบนเวที เพื่อความบันเทิงและความสามัคคีในหมู่คณะ

รำกลองยาวในจังหวัดพิษณุโลกมีอยู่หลายคณะด้วยกัน คณะรำกลองยาวที่มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป และมีความโดดเด่นน่าสนใจคือ คณะแสงทอง หมู่ 6 ตำบลปากโทก อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ของนายสงัด ปุยหลวง ซึ่งมีลีลาในการบรรเลงกลองยาว ลีลาในการรำกลองยาว และท่าทางในการแสดงออกที่มีอัตลักษณ์เฉพาะของตนเอง ในอดีตการรำกลองยาวมีลักษณะของการรำด้วยลีลาต่าง ๆ โดยวิธีการรำท่าตามผู้นำ กล่าวคือ ในการรำประกอบการบรรเลงกลองยาว ผู้รำคนอื่น ๆ จะดูว่าผู้นำรำท่าทางอย่างไร ผู้ร่วมรำจะรำตามแบบอย่างนั้น ๆ ต่อมาชุมชนเริ่มขยายมีการติดต่อสัมพันธ์กับชุมชนหมู่อื่น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมีแนวคิดที่จะปรับปรุงท่ารำให้มีความสวยงาม และสัมพันธ์กับสภาพของท้องถิ่นมากขึ้น รวมทั้งมีการปรับเปลี่ยนเครื่องแต่งกายให้มีความสวยงามทั้งรูปแบบและสีสันตามยุคสมัย การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวยังคงอนุรักษ์ไว้ซึ่งรูปแบบลักษณะท่ารำของเดิมไว้ โดยปรับปรุงพัฒนาท่ารำให้เป็นชุดการแสดงรำกลองยาวที่มีความชัดเจน ในแต่ละชุดจะกำหนดวิธีการใช้ท่ารำ จัดเรียงลำดับท่ารำเป็นเรื่องราวที่เชื่อมโยงความหมายให้มีความสอดคล้องกัน กำหนดลักษณะของทำนองเพลงและการบรรเลงกลองยาว ได้แก่ ชุดรำถวายมือ ชุดรำบันเทิงกลองยาว ชุดรำมังคละกลองยาว ชุดรำตะลุงกลองยาว ชุดรำเซิ้งกลองยาว เป็นต้น

รูปแบบการแสดงรำกลองยาวคณะแสงทอง แบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายดนตรีและฝ่ายรำ ฝ่ายดนตรีจะทำหน้าที่บรรเลงกลองยาวในทำนองเพลงต่าง ๆ ให้มีความสัมพันธ์กับท่ารำ เครื่องดนตรีประกอบด้วย ปี่ 1 เลา กลองยาว 4 - 6 ใบ โหม่ง 1 ใบ ฉาบกรอ 1 คู่ ฝ่ายรำเป็นผู้หญิงล้วน จำนวน 8 คน และในท่ารำบางชุดการแสดงจะใช้กลองยาวเป็นอุปกรณ์ประกอบท่ารำด้วย

รำกลองยาวคณะแสงทอง ทำหน้าที่สร้างความบันเทิงให้กับชุมชนบ้านแสงดาวและชุมชนอื่นจนเป็นที่รู้จักและสร้างชื่อเสียงให้กับจังหวัดพิษณุโลกมาโดยตลอด โอกาสที่ใช้ในการแสดงทั้งงานประกอบพิธีกรรม งานรื่นเริง ในรูปแบบของขบวนแห่และการแสดงบนเวที ปัจจุบันการรำกลองยาวคณะแสงทองเริ่มได้รับผลกระทบจากการสืบทอดจากเยาวชน เนื่องจากในการฝึกรำกลองยาวต้องอาศัยความอดทน ความพร้อมเพรียงและระยะเวลาในการฝึกปฏิบัติ เยาวชนจึงไม่ให้ความ

สนใจในการฝึกรำกลองยาว ตลอดจนผู้ที่ทำหน้าที่ให้ความรู้แก่เยาวชนมีอายุมากขึ้น และหากไม่มีผู้สืบทอดองค์ความรู้การรำกลองยาว จะส่งผลต่อการอนุรักษ์และการเผยแพร่มรดกทางวัฒนธรรม อันดีงามสืบต่อไป

จากสาเหตุดังกล่าว ผู้ศึกษามีความสนใจที่จะศึกษาวิจัยรูปแบบ และวิธีการแสดงรำกลองยาวคณะแสงทอง ตลอดจนบทบาทหน้าที่ต่อชุมชนบ้านแสงดาว ซึ่งเป็นประโยชน์ทางการศึกษาต่อชุมชนรุ่นหลัง ทั้งเป็นการเผยแพร่อนุรักษ์และสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมอันดีงามมิให้สูญหายและอยู่คู่กับคนไทยต่อไป

1.2 จุดมุ่งหมายของการศึกษา

1.2.1 เพื่อศึกษาความเป็นมาของรำกลองยาวคณะแสงทอง ตำบลปากโทก อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

1.2.2 เพื่อวิเคราะห์รูปแบบและท่ารำกลองยาวชุดรำถวายมือคณะแสงทอง ตำบลปากโทก อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

1.2.3 เพื่อศึกษาบทบาทหน้าที่ของการรำกลองยาวที่มีต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ทางวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนบ้านแสงดาว

1.3. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.3.1 ทำให้ทราบถึงความเป็นมาของรำกลองยาว คณะแสงทอง

1.3.2 เกิดความรู้ความเข้าใจในรูปแบบของการแสดงรำกลองยาว คณะแสงทอง

1.3.3 แสดงให้เห็นความสำคัญในบทบาท หน้าที่ของการรำกลองยาวที่มีต่อชุมชนบ้านแสงดาว

1.3.4 เป็นแนวทางในการศึกษา ค้นคว้าและอนุรักษ์ไว้ซึ่งเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น บ้านแสงดาวมิให้สูญหาย

1.4 ขอบเขตการศึกษา

1.4.1 ขอบเขตพื้นที่

การศึกษามุ่งศึกษารำกลองยาวคณะแสงทอง ของนายสงัด ปุยหลวง โดยกำหนดพื้นที่บ้านแสงดาว หมู่ 6 ตำบลปากโทก อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก เป็นพื้นที่ในการศึกษา

1.4.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาชุดการแสดง รำกลองยาว คณะแสงทองบ้านแสงดาว หมู่ 6 ตำบลปากโทก อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

1.4.2.1 ศึกษาความเป็นมาของรำกลองยาวคณะแสงทอง บ้านแสงดาว หมู่ 6 ตำบลปากโทก อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

1.4.2.2 วิเคราะห์รูปแบบท่ารำกลองยาว ชุดรำถวายมือ ในรูปแบบแผนภูมิตาราง ตามแนวคิด รศ.ประทีป นักปี่ โดยใช้หลักการทฤษฎีด้านดนตรีและนาฏศิลป์ ดังนี้

1.4.2.2.1 จังหวะกลอง

1.4.2.2.2 ทำนองเพลง

1.4.2.2.3 ผู้แสดง

1.4.2.2.4 โอกาสที่ใช้แสดง

1.4.2.2.5 อุปกรณ์

1.4.2.2.6 การแต่งกาย

1.4.2.2.7 ท่ารำชุดรำถวายมือ

1.4.2.3 บทบาทและหน้าที่ของรำกลองยาวคณะแสงทอง

1.4.2.3.1 ประเพณี พิธีกรรมทางศาสนา

1.4.2.3.2 เพื่อความบันเทิงในรูปขบวนแห่

1.4.3 ขอบเขตด้านเวลา

1.4.3.1 ทำการศึกษารวบรวมข้อมูลโดยการศึกษาจากเอกสารและลงพื้นที่ภาคสนาม เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์ สังเกตอย่างมีส่วนร่วม ในช่วงเดือน มกราคม 2553 ถึงเดือน ธันวาคม 2553

1.5 ข้อตกลงเบื้องต้น

1.5.1 ผู้ศึกษาศึกษาข้อมูลรำกลองยาวคณะแสงทอง บ้านแสงดาว ของนายสงัด ปุยหลวง บ้านเลขที่ 52 หมู่ 6 ตำบลปากโทก อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

1.5.2 ผู้ศึกษาบันทึกทำนองเพลง จังหวะกลองยาว โดยบันทึกเป็นโน้ตไทย

1.5.3 ในการวิเคราะห์ท่ารำกลองยาวชุดรำถวายมือคณะแสงทอง ผู้ศึกษาจะวิเคราะห์ด้วยหลักการด้านดนตรีและนาฏศิลป์ ประกอบด้วยจังหวะกลองยาว ทำนองเพลง ผู้แสดง อุปกรณ์ประกอบการแสดง การแต่งกาย กระบวนท่ารำกลองยาว โอกาสที่ใช้แสดง คณะแสงทอง บ้านแสงดาวที่มีต่อชุมชน อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ

1.6.1 วงกลองยาว หมายถึง วงกลองยาวที่ประกอบด้วยเครื่องดนตรี ประเภทตีและเครื่องเป่า ได้แก่ กลองยืน กลองไล่ เท่งบาน ฉิ่ง ฉาบ โหม่ง

1.6.2 รำกลองยาว หมายถึง การแสดงท่าร่ายรำที่ใช้กลองยาวและเครื่องประกอบจังหวะบรรเลงประกอบการรำ โดยมีอุปกรณ์ คือ กลองยาว ในการประกอบการรำของแต่ละเพลง

1.6.3 การแสดงพื้นบ้าน หมายถึง การร่ายรำ การร้องเพลง การบรรเลงดนตรี ซึ่งเป็นการแสดงของชาวบ้านที่ถ่ายทอดมาจากชีวิตประจำวัน ในรูปแบบเดิมและรูปแบบที่เปลี่ยนไปตามยุคสมัยที่มีความเกี่ยวโยงกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณี พิธีกรรม เพื่อความสนุกสนานสามัคคี

1.6.4 ท่ารำ หมายถึง ลักษณะการปฏิบัติ มือ แขน ศีรษะ เท้ามาประกอบกันเป็นท่ารำ

1.6.5 กระบวนท่า หมายถึง ลักษณะเฉพาะของรำกลองยาว ในการร่ายรำโดยการใช้เท้า มือ ศีรษะที่มีความสอดคล้องกลมกลืน รวมทั้งการแปรแถวในการร่ายรำด้วยลักษณะที่แตกต่างกันของแต่ละเพลง โดยเริ่มจากช้าและกระชับตอนท้ายตามลำดับ

1.6.6 ไม้กลอง หมายถึง ชื่อหน้าทับของกลองยาวแต่ละเพลง

1.6.7 เท่งบาน หมายถึง กลองยาวที่มีขนาดใหญ่ ใช้บรรเลงเฉพาะทำนองหลักของหน้าทับเท่านั้น

1.6.8 กลองยืน หมายถึง กลองขนาดกลางที่ใช้บรรเลงยืน

1.6.9 กลองไล่ หมายถึง กลองขนาดเล็ก ทำหน้าที่แทรกจังหวะกับกลองยืน